

Úvod do imunologie

Jiří Litzman

Ústav klinické imunologie a alergologie LF MU
Brno

Předmětová anketa 2013

Nespravodlivě zkouší, ptá se na věci, co ani nejsou v knize.

Imunitní systém

- Jeden ze základních homeostatických mechanismů organismů.
- Jeho funkcí je udržení integrity organismu rozpoznáním cizorodého /škodlivého pro vlastní organismus.
- Imunitní systém má schopnost rozpoznat cizorodé/nebezpečné látky eliminovat.

Imunitní systém

- Reaguje s cizorodými/nebezpečnými substancemi z vnějšího prostředí (zejména antimikrobiální ochrana).
- Účastní se odstraňování starých a poškozených buněk vlastního těla.
- Napadá nádorové a viry infikované buňky vlastního těla.

Základní projevy imunitního systému

- Obranyschopnost
- Autotolerance
- Imunitní dohled

Antigen

- Látka rozpoznaná imunitním systémem vyvolávající imunitní reakci – imunogennost (imunogen)
- Produkty imunitní reakce (protilátky, T-lymfocyty) mají schopnost s antigenem specificky reagovat.

Podmínky imunogenicity

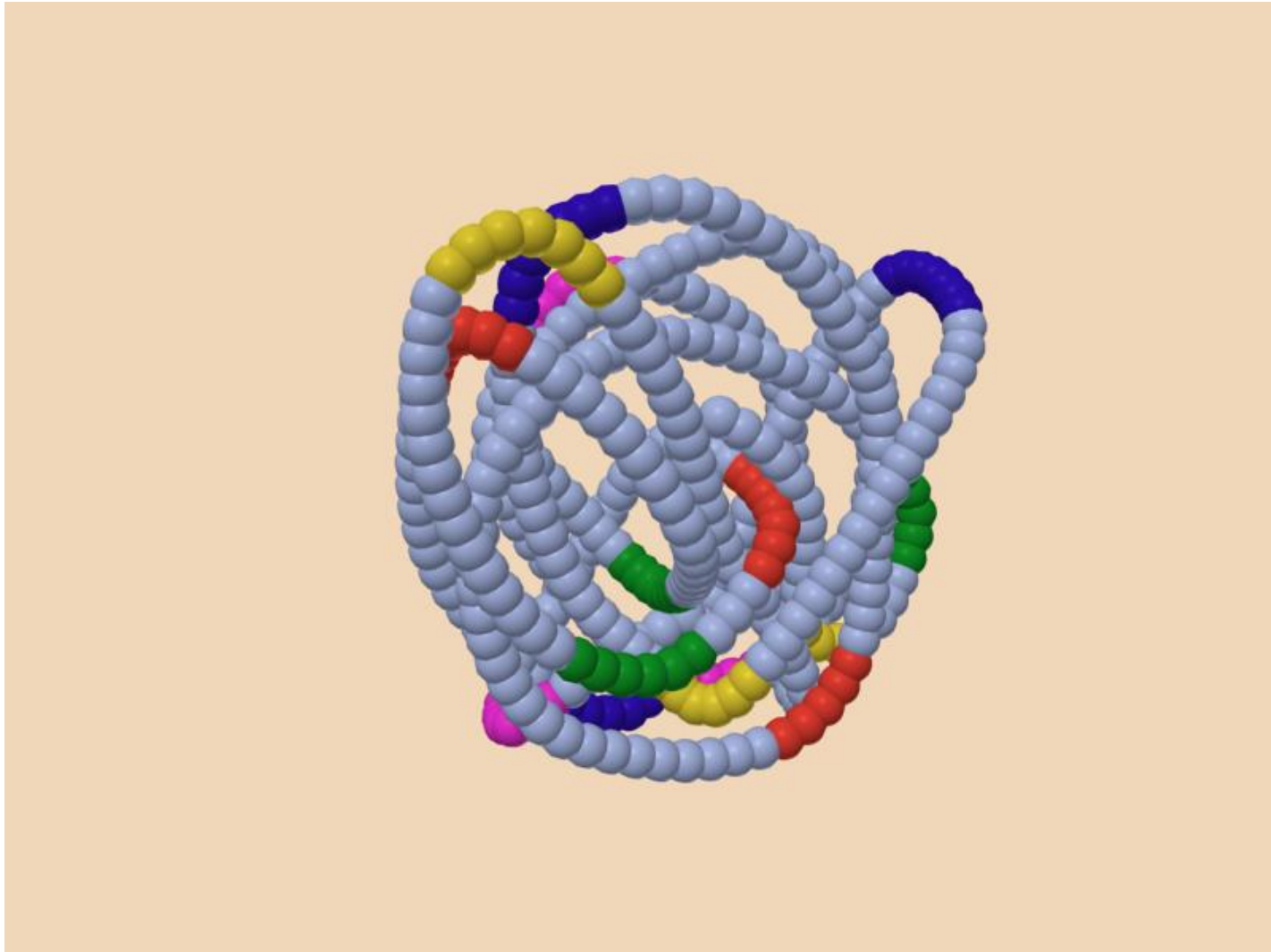
- Cizorodost
- Dostatečná molekulová hmotnost (> 6 kDa)
- Komplexní struktura

Antigen – základní složení

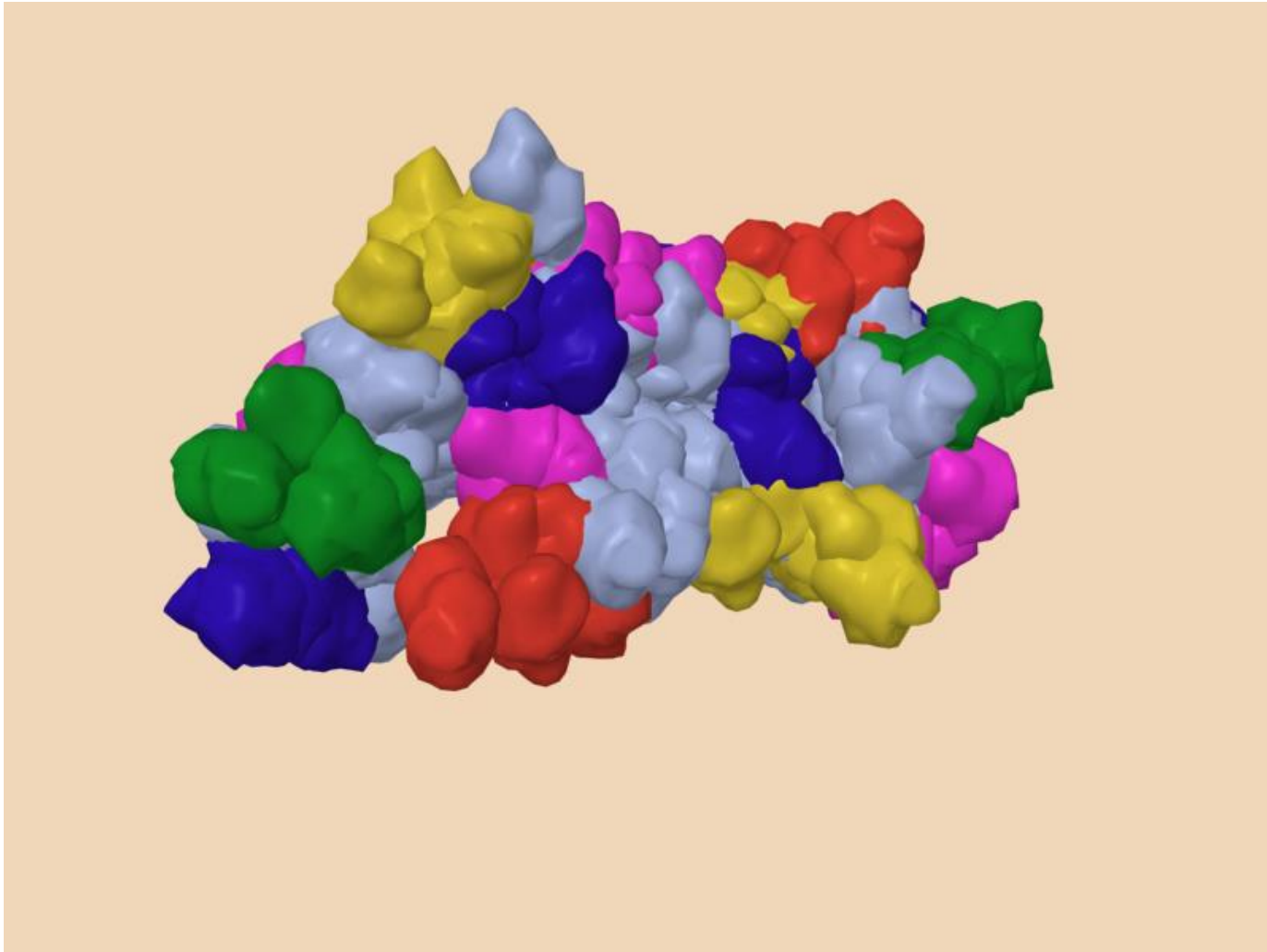
- Nosičská část molekuly
- Antigenní determinanty (epitopy)
(cca 5-7 aminokyselin!)

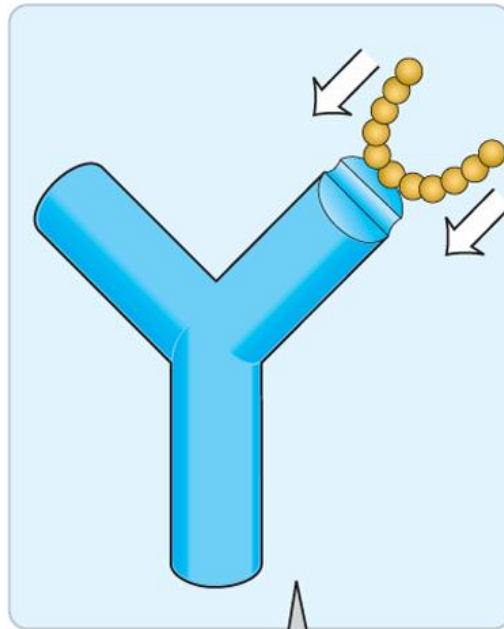
Vztah antigenu a epitopu, nosičská část

Vztah antigenu a epitopu, nosičská část...

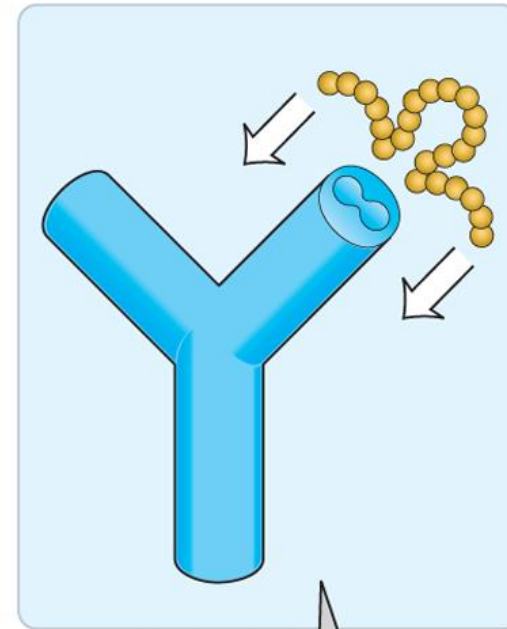

Antigen lineární a konformační

Linear epitope

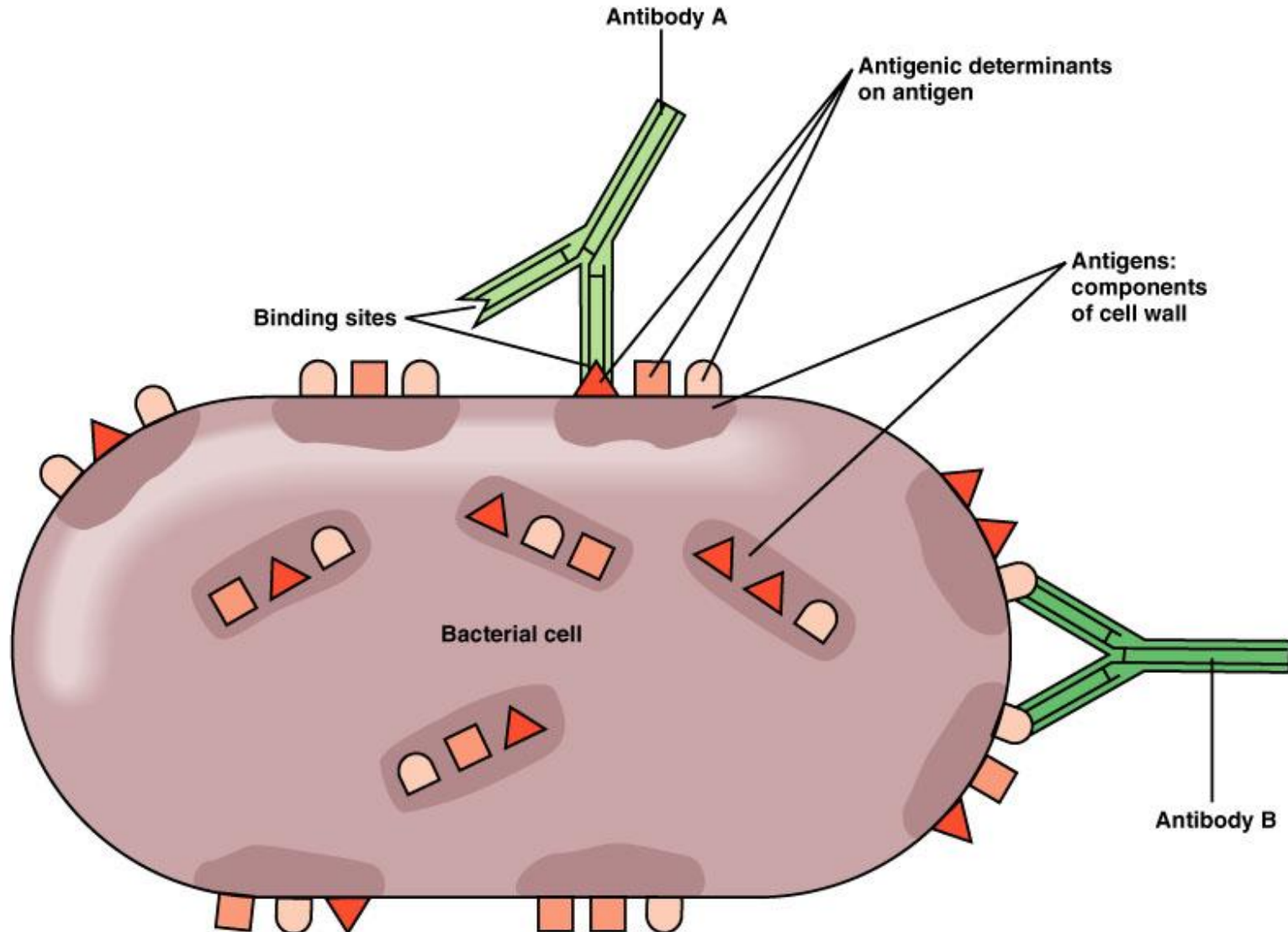
Amino acid residues are adjacent in the polypeptide chain

Discontinuous epitope

Created from amino acid residues located in different parts of the polypeptide chain

Vztah antigenu a epitopu

Chemické složení antigenů

- Proteiny – obvykle výborné imunogeny.
- Polysacharidy- jsou dobrými imunogeny zejména jako součást glykoproteinů.
- Nukleové kyseliny- špatná imunogenicitá, vázána zejména na komplexy nukleových kyselin a proteinů.
- Tuky – velmi zřídka se uplatňují jako imunogeny. Nejznámější jsou sfingolipidy.

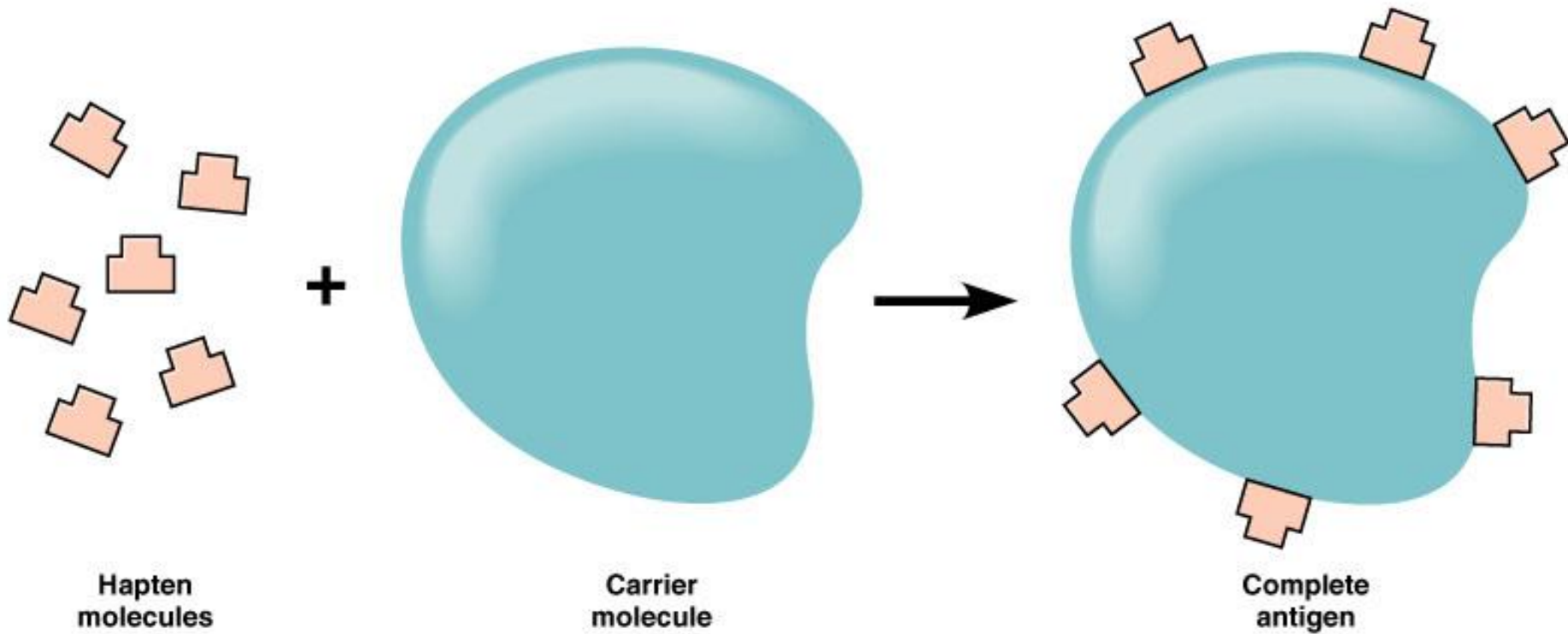
Protektivní a neprotektivní antigen

- Protektivní antigen – vyvolává protektivní imunitní reakci.
- Neprotektivní antigen – sice vyvolá imunitní reakci, ale ta nevede k eliminaci antigenu (např. protilátky při HIV infekci).

Hapten

- Nízkomolekulární látky které vyvolávají imunitní reakci po vazbě na jiné vysokomolekulární látky.
- Mají schopnost s produkty imunitní reakce reagovat.
- Typickými hapteny jsou některé kovy, vyvolávají IV. (buněčný) typ přecitlivělosti, nebo léky způsobující I. (atopický) typ přecitlivělosti.

Imunogenicitata haptenu

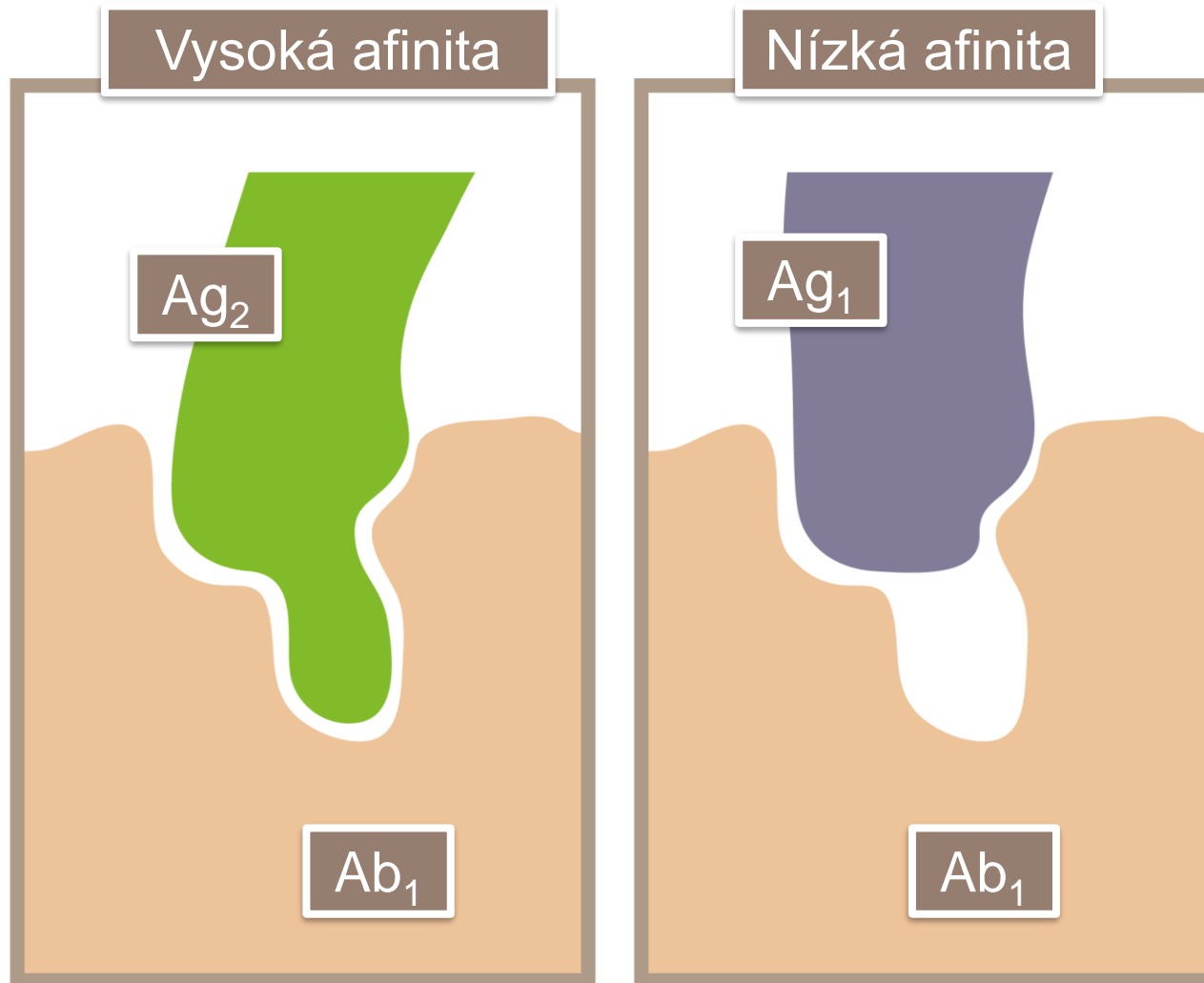

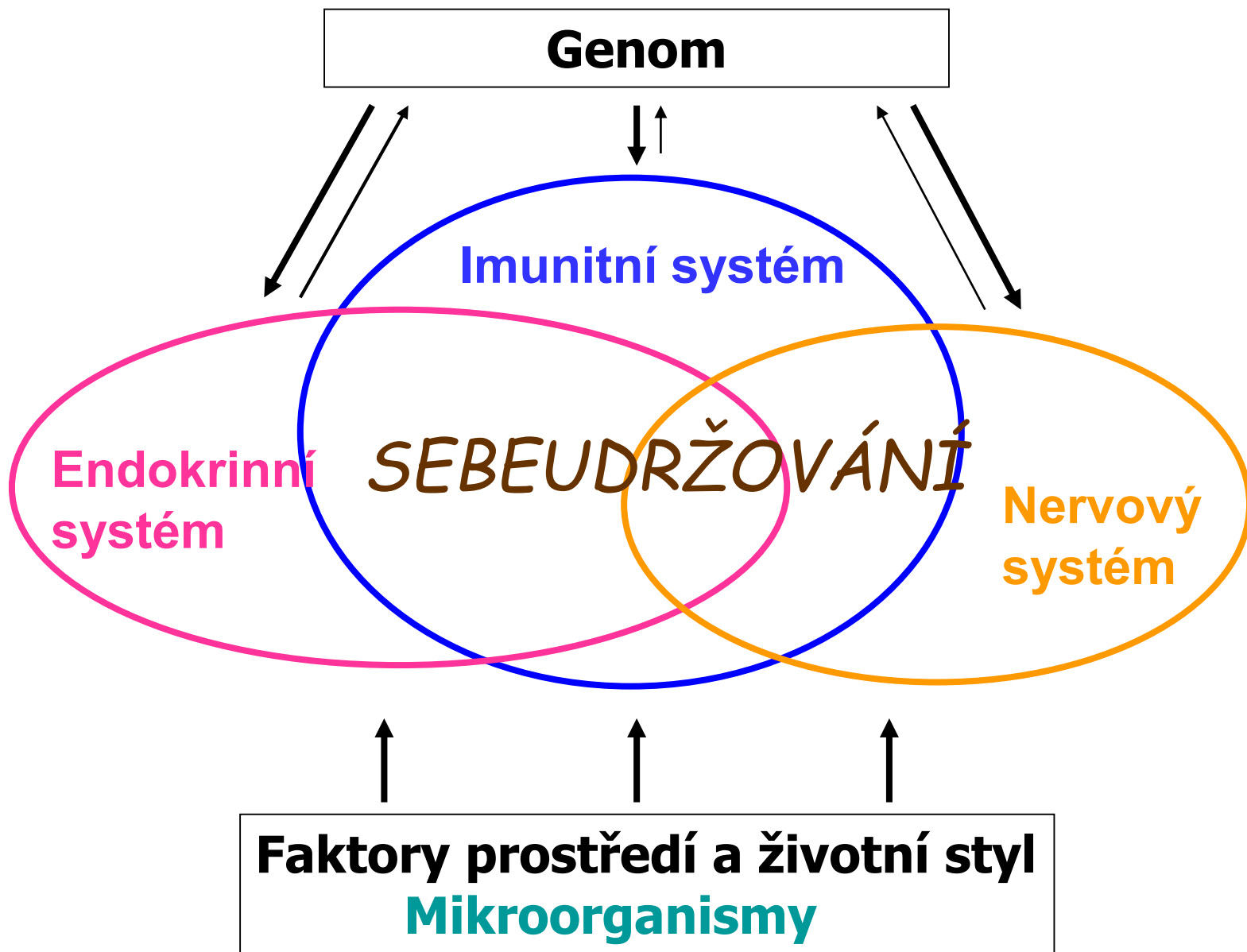

Zkřížená reaktivita antigenů

- Produkty imunitní reakce mohou někdy reagovat se substancemi odlišnými než byly spouštěče vlastní reakce.
- Immunologická „podobnost“ nemusí vyjadřovat „podobnost“ chemickou.
- Stupeň zkřížené reaktivity může být různý.
- Zkřížená reaktivita se uplatňuje při patogenezi některých autoimunitních chorob (např. revmatická horečka).
- Diagnostické využití – např. Weil-Felixova reakce

Zkřížená reaktivita antigenů

Vztahy imunitního systému k nervové soustavě

- Ovlivnění nervového systému – například vliv IL-1, IL-6, TNF- α na hypotalamická termoregulační centra.
- Ovlivnění funkcí imunitního systému nervovou soustavou: inervace lymfatických tkání (především sympatická), receptory pro řadu neurohormonů na buňkách imunitního systému. Je možné vypěstovat podmíněné reflexní reakce.

Vztahy imunitního systému k endokrinní soustavě

- Na buňkách imunitního systému jsou receptory pro řadu hormonů. Nejvýrazněji imunitní systém ovlivňují glukokortikoidy.
- Buňky imunitního systému produkují řadu endokrinně aktivních působků (endorfiny, TSH, STH...). Některé cytokiny přímo nebo nepřímo působí na endokrinní systém.

Imunitní systém člověka

SYSTEM VROZENÉ IMUNITY

SYSTEM ADAPTIVNÍ IMUNITY

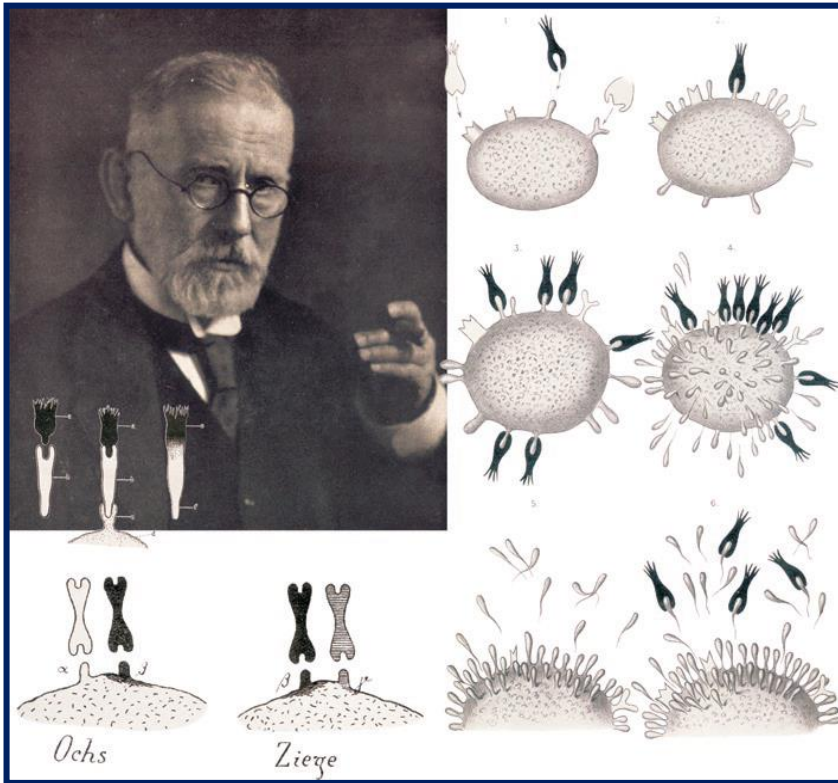
Imunitní mechanismy zajišťující vrozenou a adaptivní imunitu

tvorí funkční celek

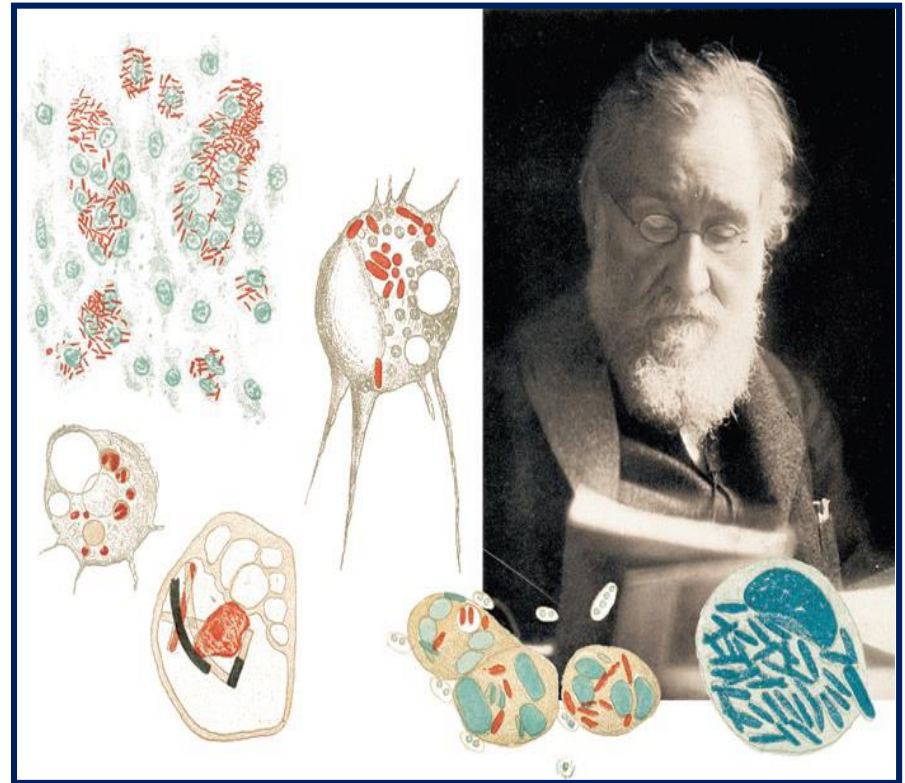
jsou integrovány,

doplňují se a jsou na sobě závislé

Nobelova cena 1908

Paul Ehrlich
Adaptivní imunita

Eli Metchnikoff
Vrozená imunita

IMUNITA VROZENÁ A ZÍSKANÁ

Vlastnost	Imunita vrozená	Imunita získaná
Specifičnost	struktury společné pro různá agens (molekulární znaky patogenů – „PAMP“ – dsRNA, CpG, LPS, manany, glykany, fosforylcholin...)	strukturální detaily antigenů (antigenní determinanty, epitopy)
Receptory	zakódované v genomu buněk zárodečné linie, není nutné přeskupování genů	vytvářejí se během vývoje somatickými rekombinacemi, přeskupování genů nutné
Distribuce receptorů	neklonální: všechny buňky dané skupiny jsou identické	klonální: klony buněk odlišné specifičnosti mají odlišné receptory
Odlišení vlastního od cizorodého	perfektní vyselektováno v evoluci	ano, ale není perfektní (autoimunizace)
Nástup reakce	bezprostřední (0-4-96 hod)	s latencí (> 96 hod)
Paměť	nevzniká	vzniká

Základní hnací silou imunitního systému není odlišování vlastního od cizího, ale vnímání nebezpečí a obrana proti němu.

Polly Matzinger:

Tolerance, Danger, and the Extended Family
(Annu Rev Immunol 1994; 12: 991-1045)

PAMPs - Pathogen-associated molecular patterns
tj. molekulární motivy (vzory) asociované
s patogenitou

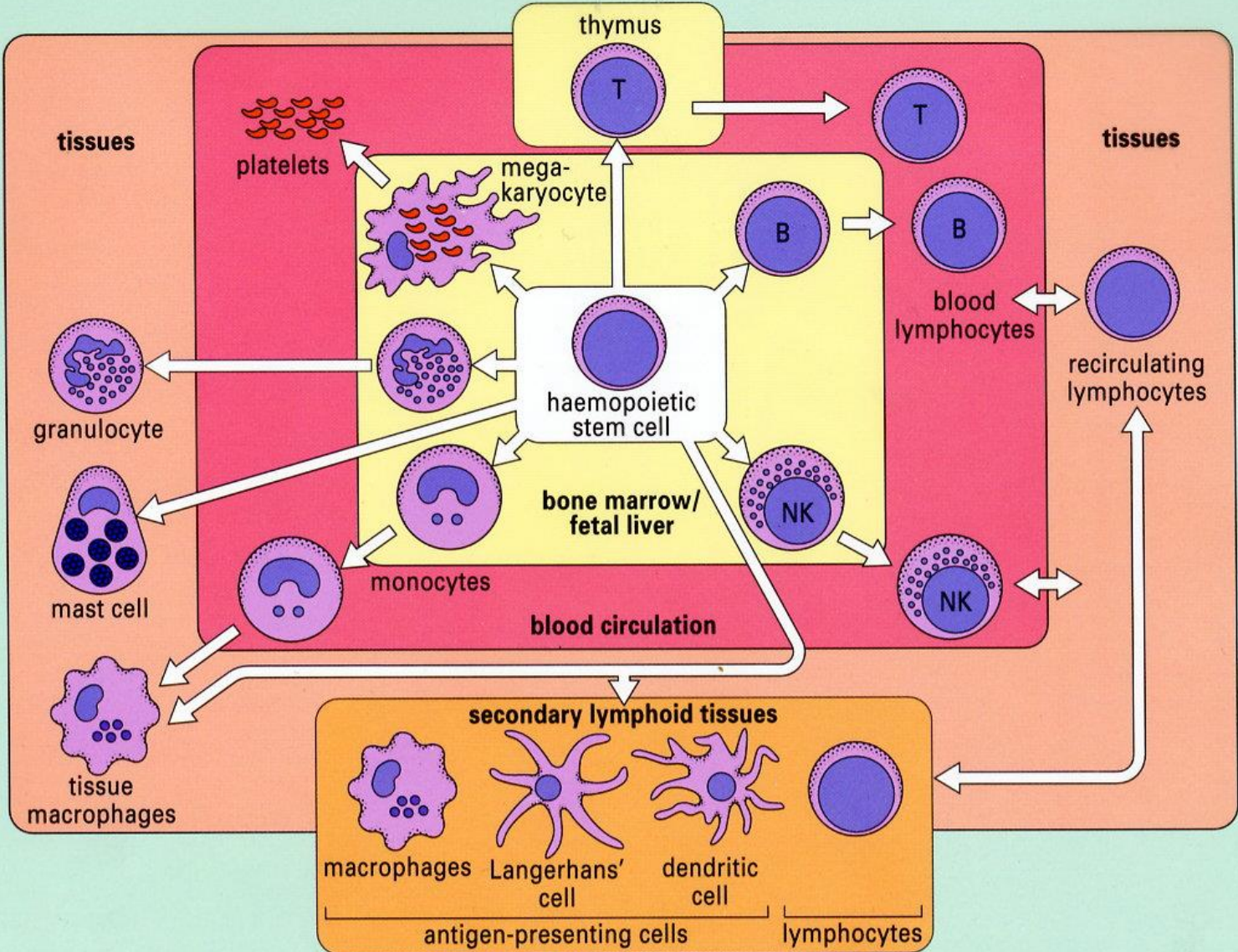
DAMPs- Damage (Danger) associated molecular
patterns – molekulární vzory asociované s
postižením buněk těla

PRRs - Pattern recognition receptors
tj. Receptory na buňkách hostitele, rozeznávající
PAMPs, DAMPs

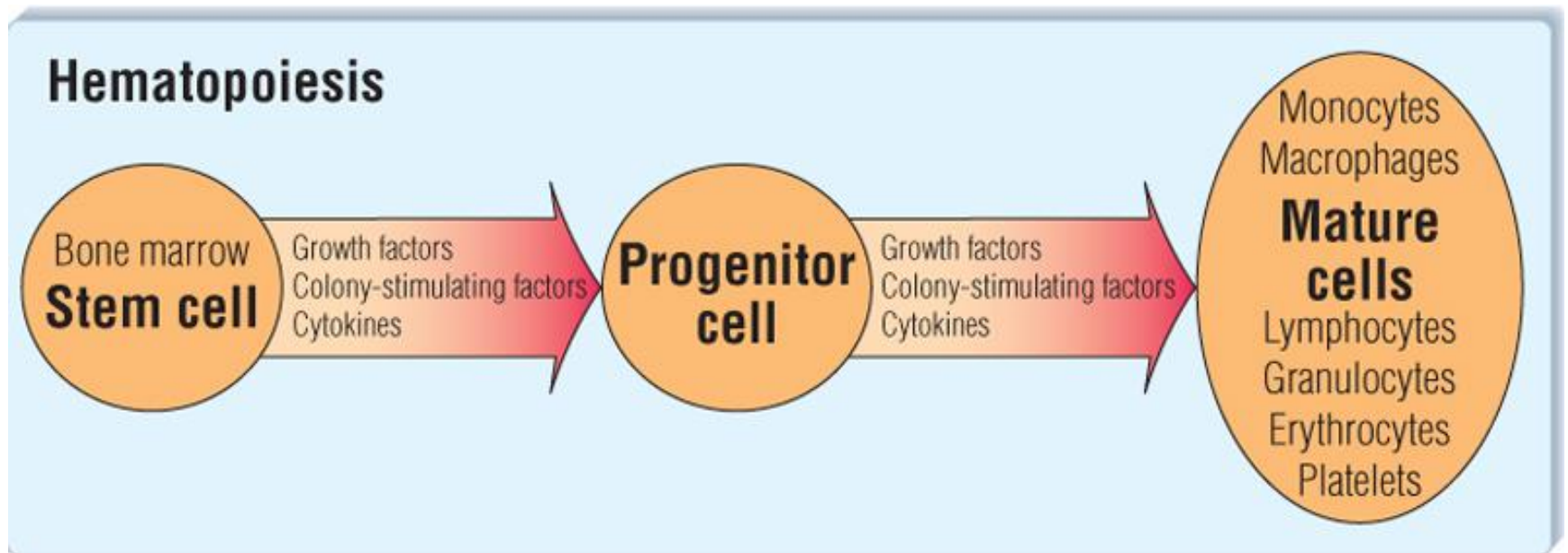
Buňky imunitního systému

- Hlavní buňky imunitního systému
  - Lymfocyty (T a B)
- Vedlejší buňky imunitního systému
  - Granulocyty
  - Monocyty
  - Tkáňové makrofágy
  - Mastocyty
  - Dendritické buňky
  - NK buňky
  - Endotelie
  - Trombocyty, erytrocyty, fibroblasty, epiteliální buňky

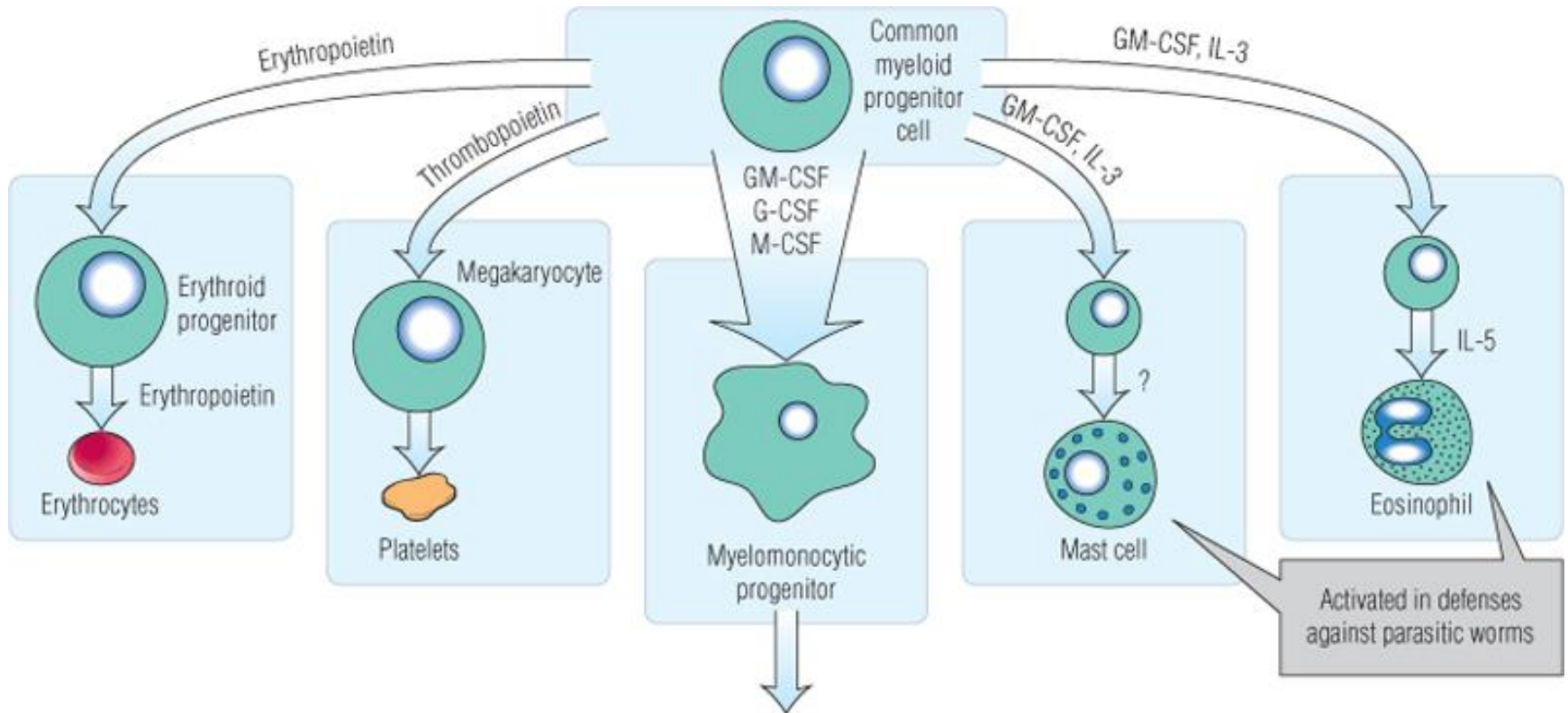
Kostní dřeň jako místo vzniku buněk imunitního systému

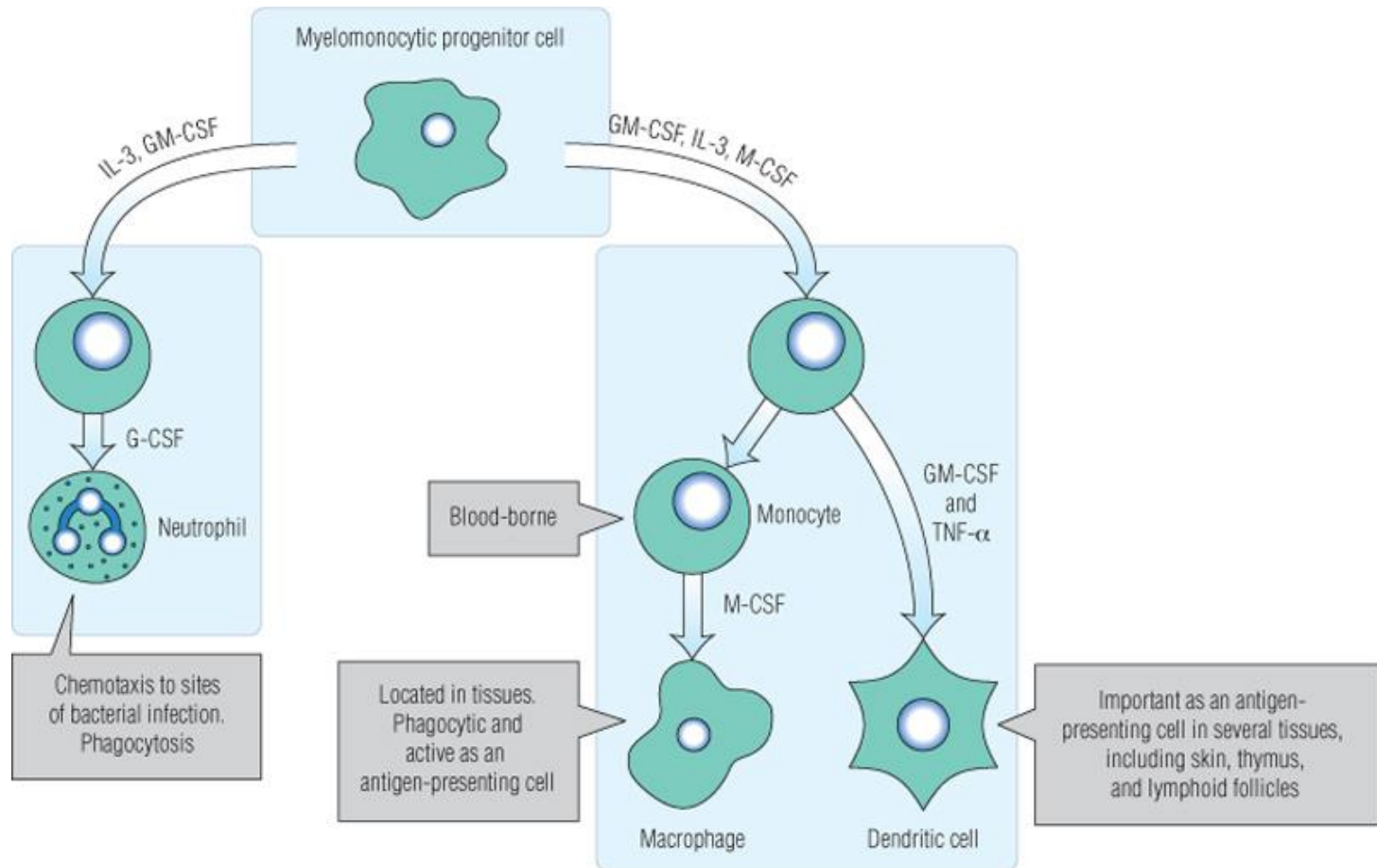
Vývoj buněk při hematopoeese

O diferenciaci buněk z kmenové buňky rozhoduje okolní prostředí (včetně růstových faktorů)

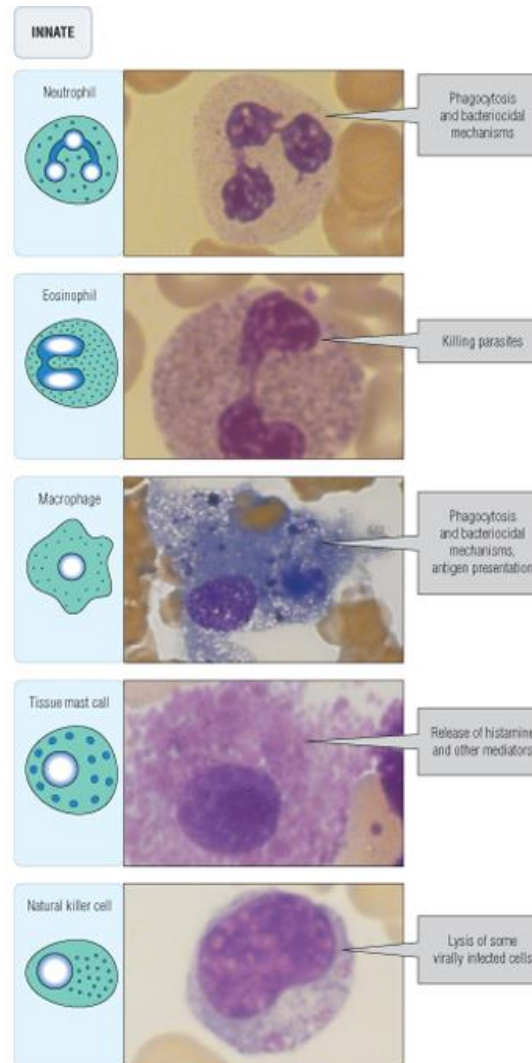

O diferenciaci buněk z kmenové buňky rozhoduje okolní prostředí (včetně růstových faktorů)

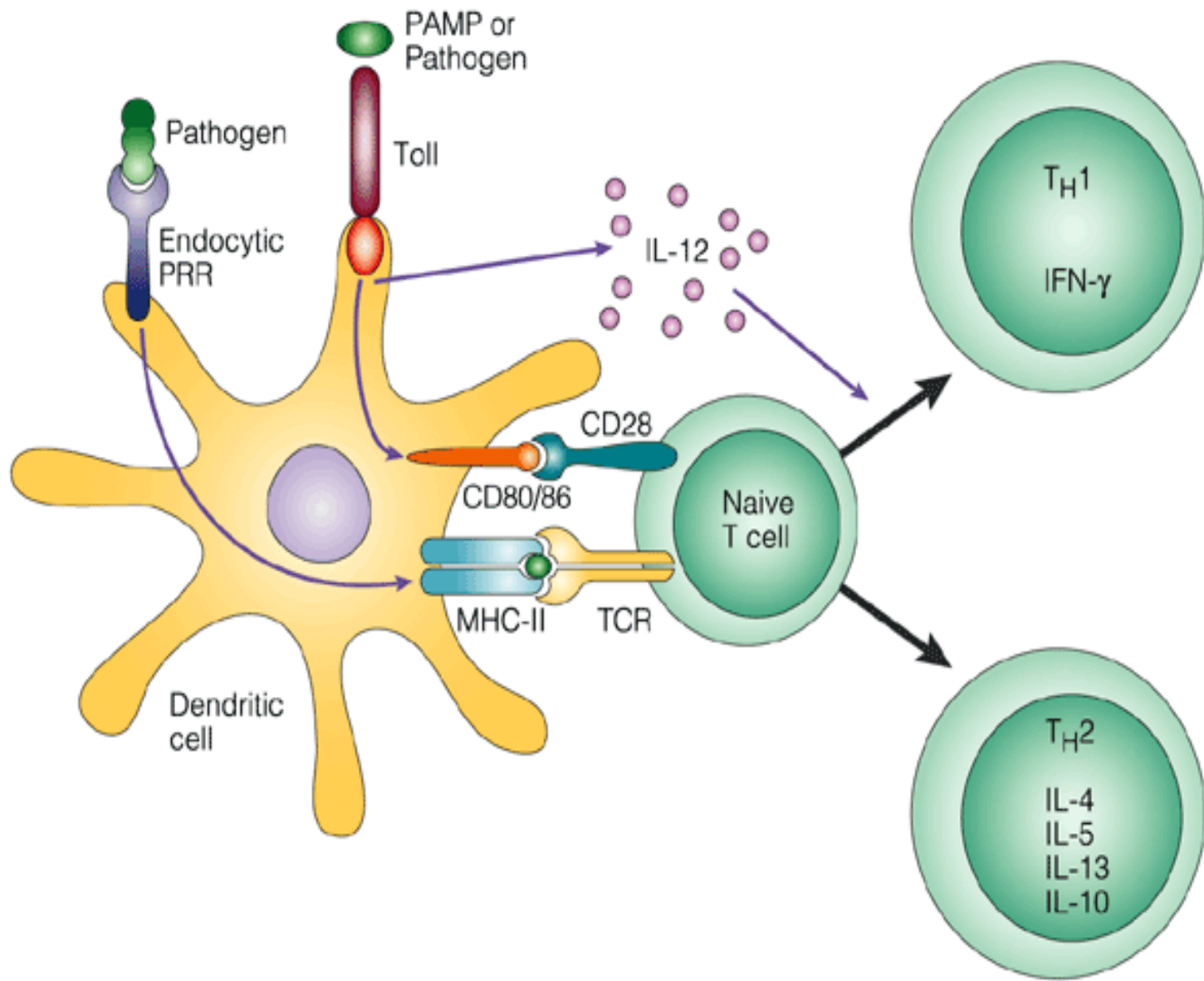

Nejdůležitější buňky nespecifické imunity derivované z leukocytů

Dendritické buňky

- Důležitá složka vrozené imunity účastníci se aktivace buněk imunity získané.
- Hlavní funkcí je zpracování antigenu a jeho prezentace T-lymfocytům.
- Jsou i důležitým zdrojem kostimulačních signálů.
- Langerhansovy dendritické buňky se významně uplatňují v přenosu antigenů z epidermis kůže.
- Neaktivované dendritické buňky mají i výraznou fagocytární schopnost.

Populace lidských dendritických buněk

Myeloidní, konvenční

Plasmacytoidní *Produkují velké množství Interferonu I, důležité v protivirové odpovědi*

Langerhansovy (epidermis, slizniční epitel)

Nezralé dendritické buňky

- Fagocytují rozpadlé buňky, různé další molekuly a dále také cizorodé částice a patogenní organizmy. Při pohlcování cizorodých částí virů či bakterií se podílí zejména TLR. Nezralé dendritické T lymfocyty spíše tlumí, vyvolávají vznik regulačních T-lymfocytů.

Zralé dendritické buňky

- Vznikají dozríváním dendritických buněk, které byly aktivovány PRR. Dozrálá dendritická buňka migruje do lymfatických uzlin a na HLA-II i HLA-I vystavuje fragmenty z bakteriálních/virových antigenů, čímž aktivuje do té doby naivní CD4+ nebo CD8+ lymfocyty.

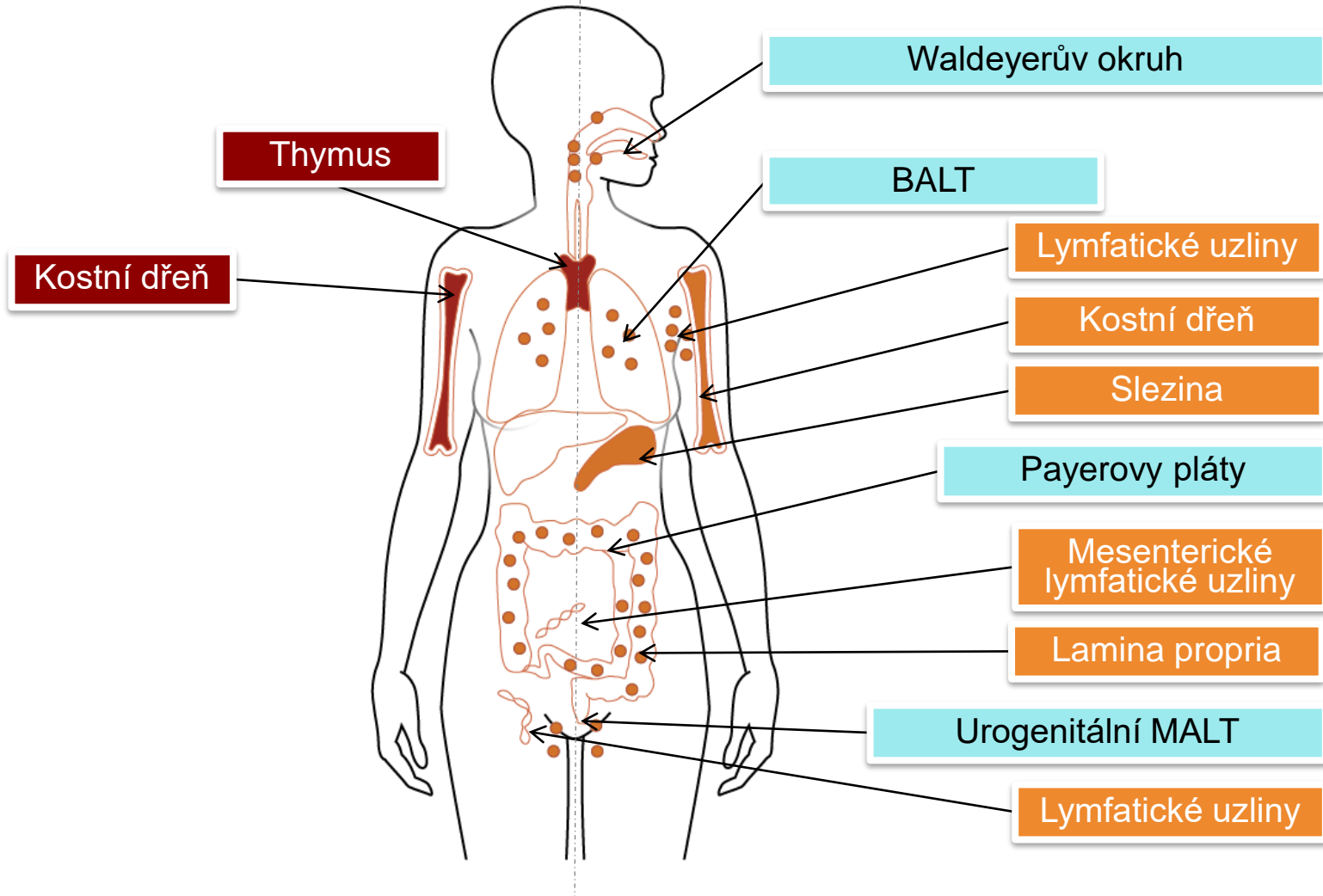
Folikulární dendritické buňky

- Nevývívíejí se z buněk pocházejících z kostní dřeně.
- Jsou přítomny ve foliklech mízních uzlin, sleziny, podslizničních tkání.
- Váží komplexy antigen-protilátka, tyto komplexy předkládají B-lymfocytům.

Orgány imunitního systému

Primární lymfatické orgány

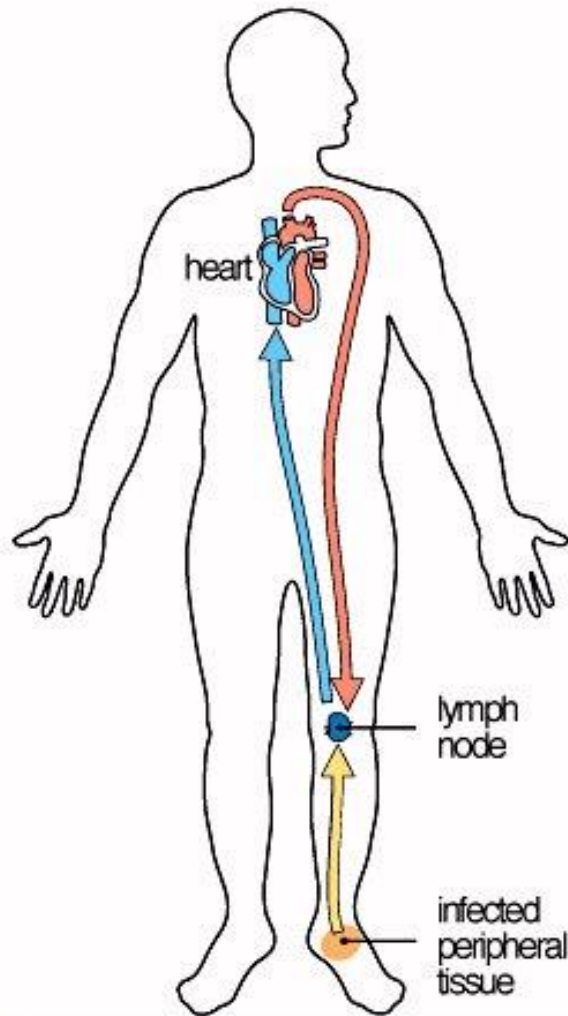
Sekundární lymfatické orgány

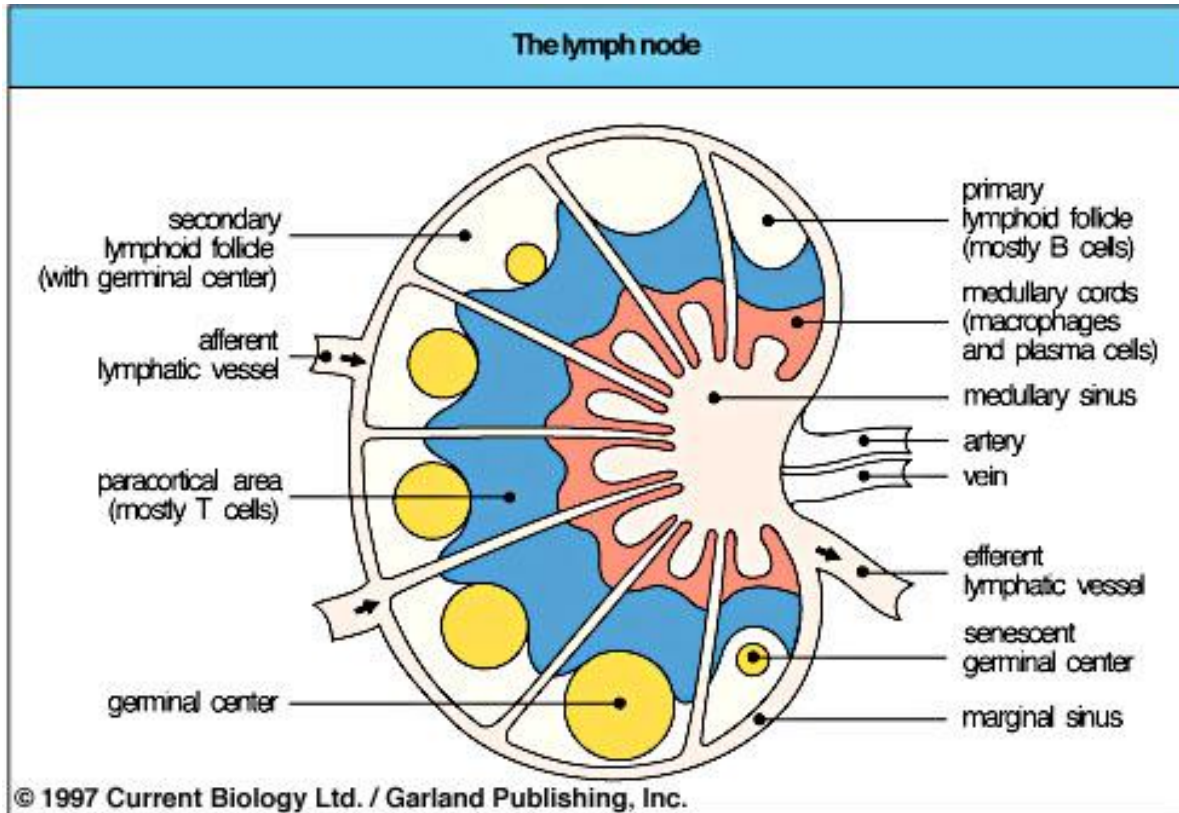
Lymphocytes and lymph return to blood via the thoracic duct

Naive lymphocytes enter lymph nodes from blood

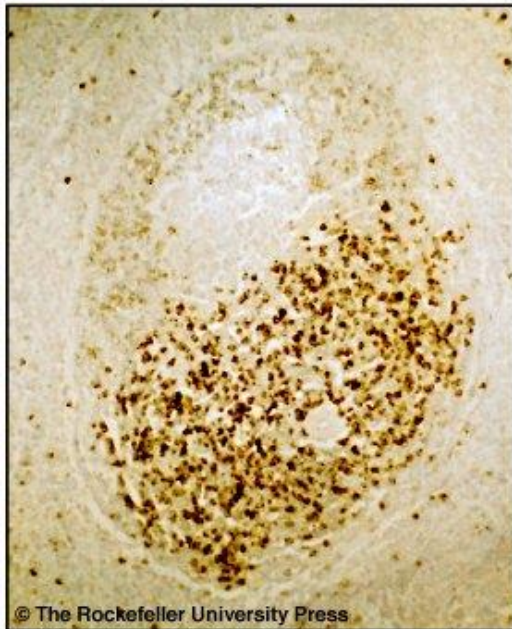
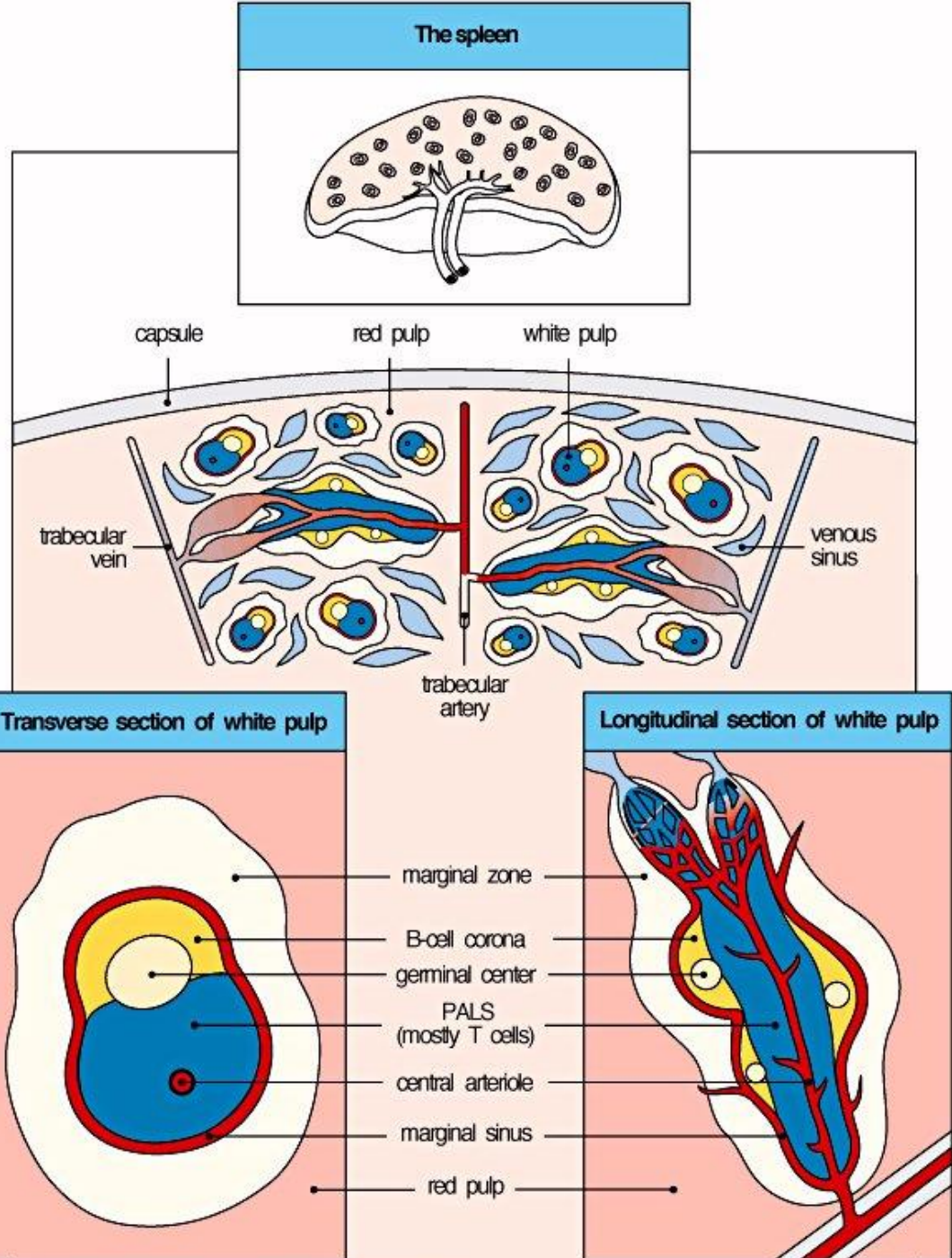

Antigens from sites of infection reach lymph nodes via lymphatics

Struktura lymfatické uzliny

Slezina jako orgán imunitního systému

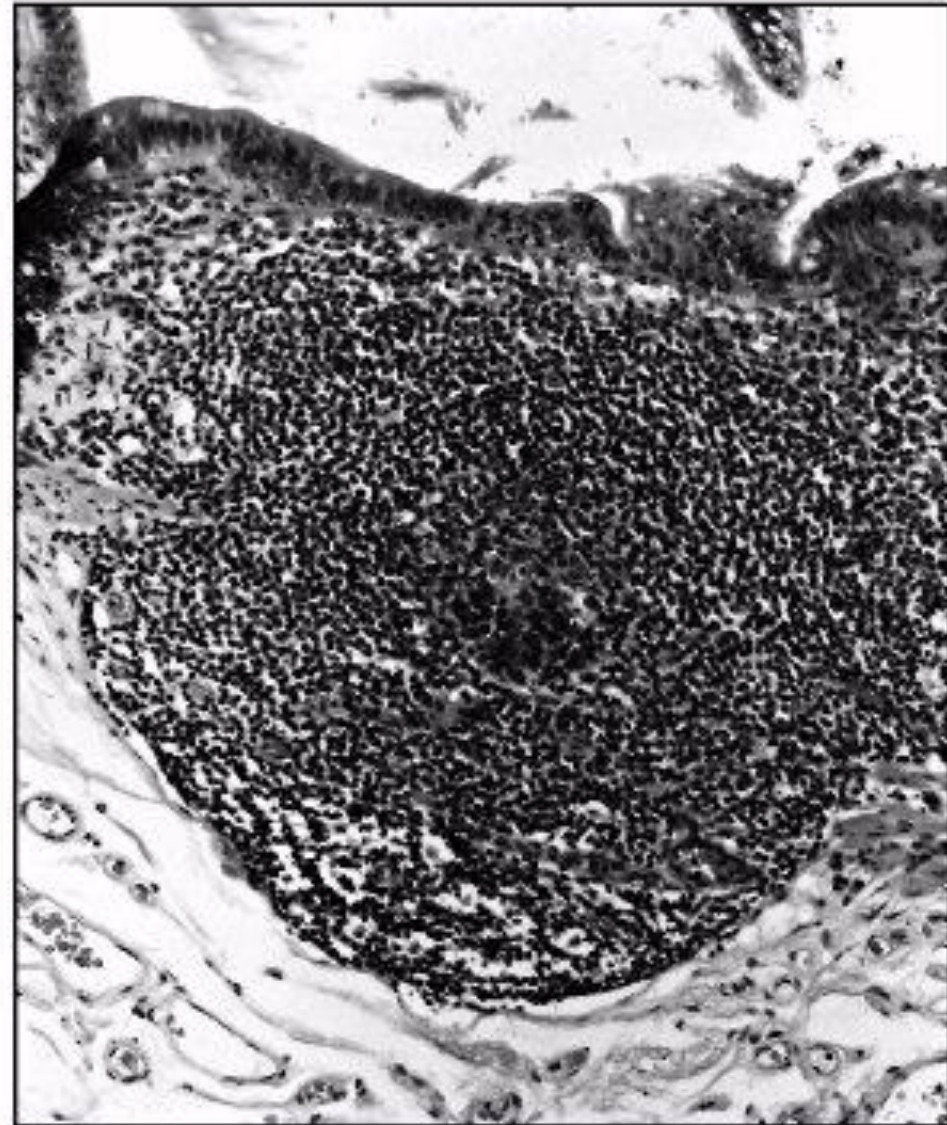
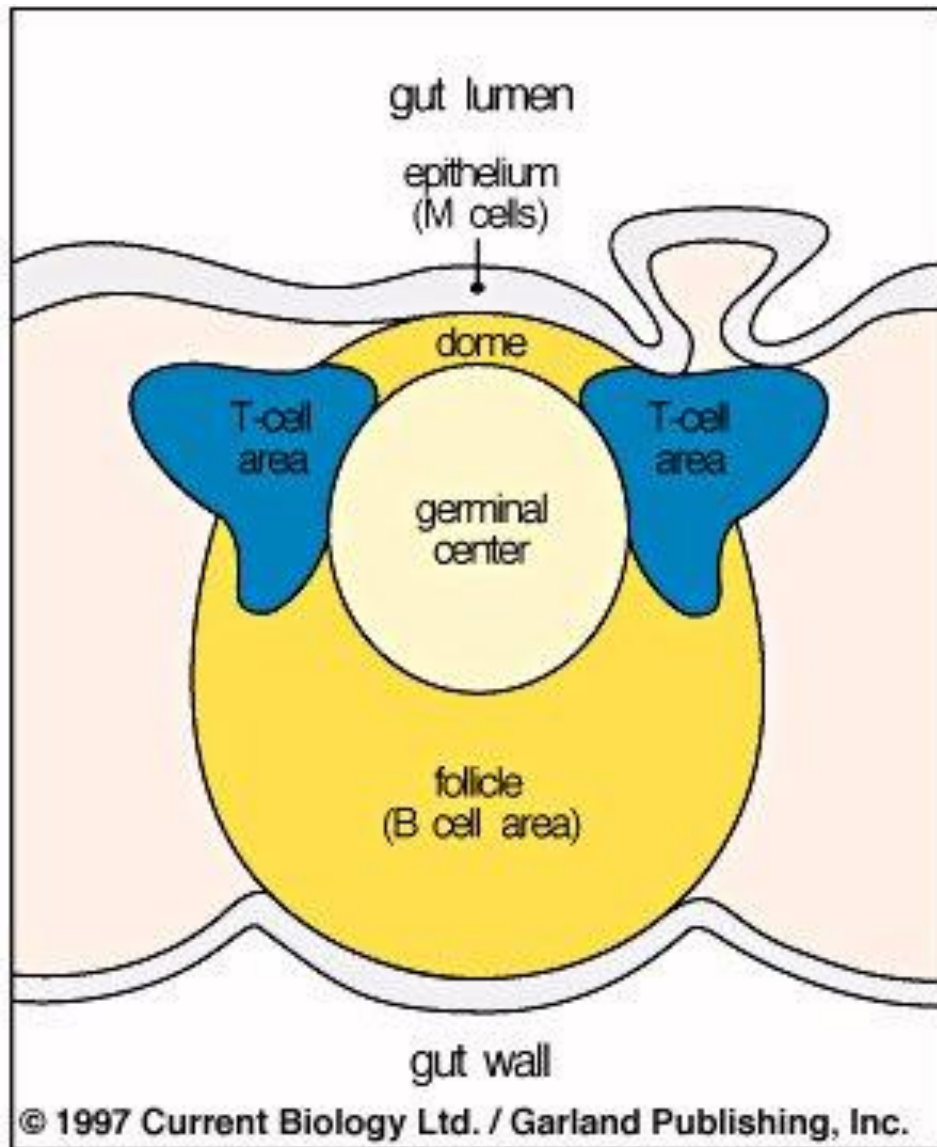
Marginální zóna sleziny

- Je mezi bílou a červenou pulpou
- B-lymfocyty marginální zóny zajišťují rychlou odpověď, zejména na polysacharidové antigeny, T-independentní
- Odpověď je zejména ve třídě IgM
- Antigeny přinášeny krevní cestou

B-lymfocyty marginální zóny

- Představují asi 5% B-lymfocytů sleziny.
- Osídlují marginální sinus sleziny.
- Snad přítomny i v extrafolikulárním lemu B-zóny lymfatických uzlin.
- Reagují zejména polysacharidové antigeny.
- Omezený repertoár BCR.
- Hrají důležitou roli v rychlé protilátkové odpovědi na mikroby přítomné v krevním řečišti do doby rozvinutí efektivnější odpovědi folikulárních B-lymfocytů.
- Snad hrají roli i při transportu antigenů do slezinných foliklů a tamní iniciaci T-buněčné odpovědi.

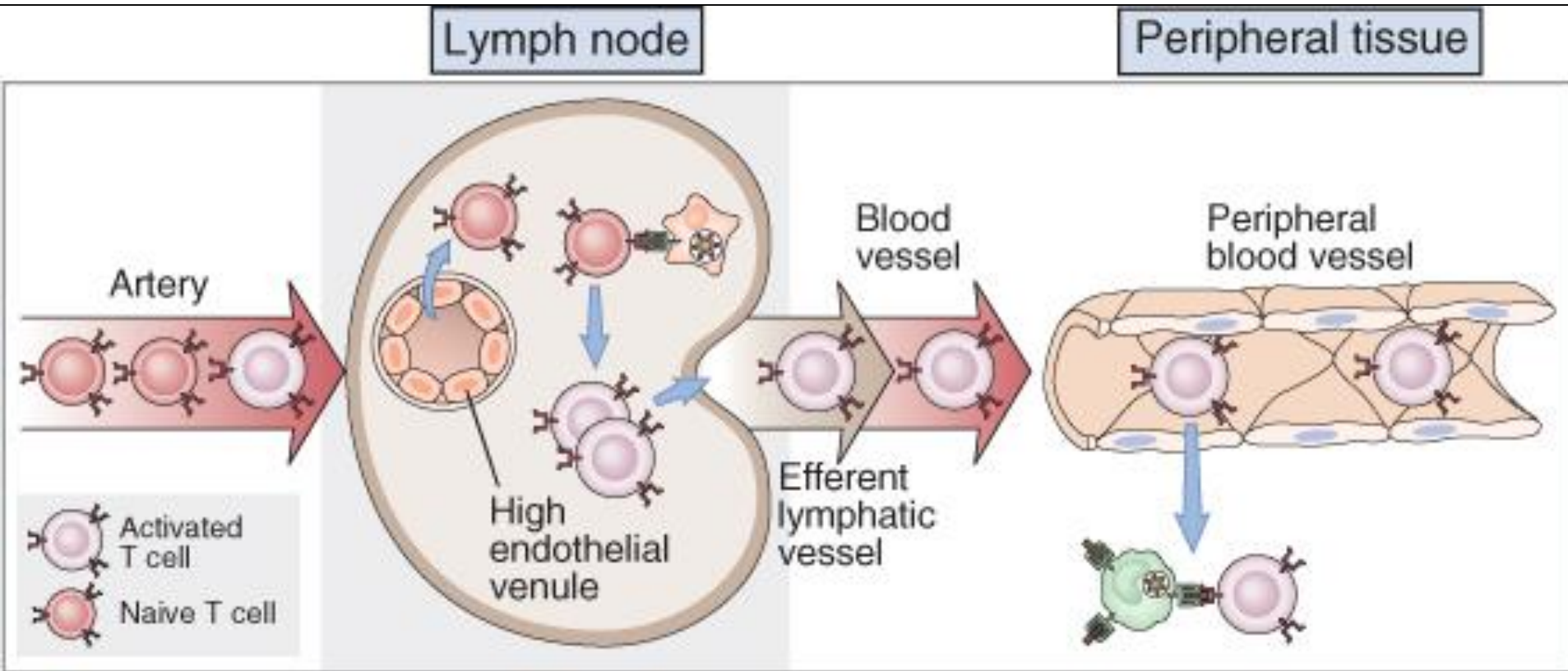
Struktura Payerových plaků

High endothelial venules

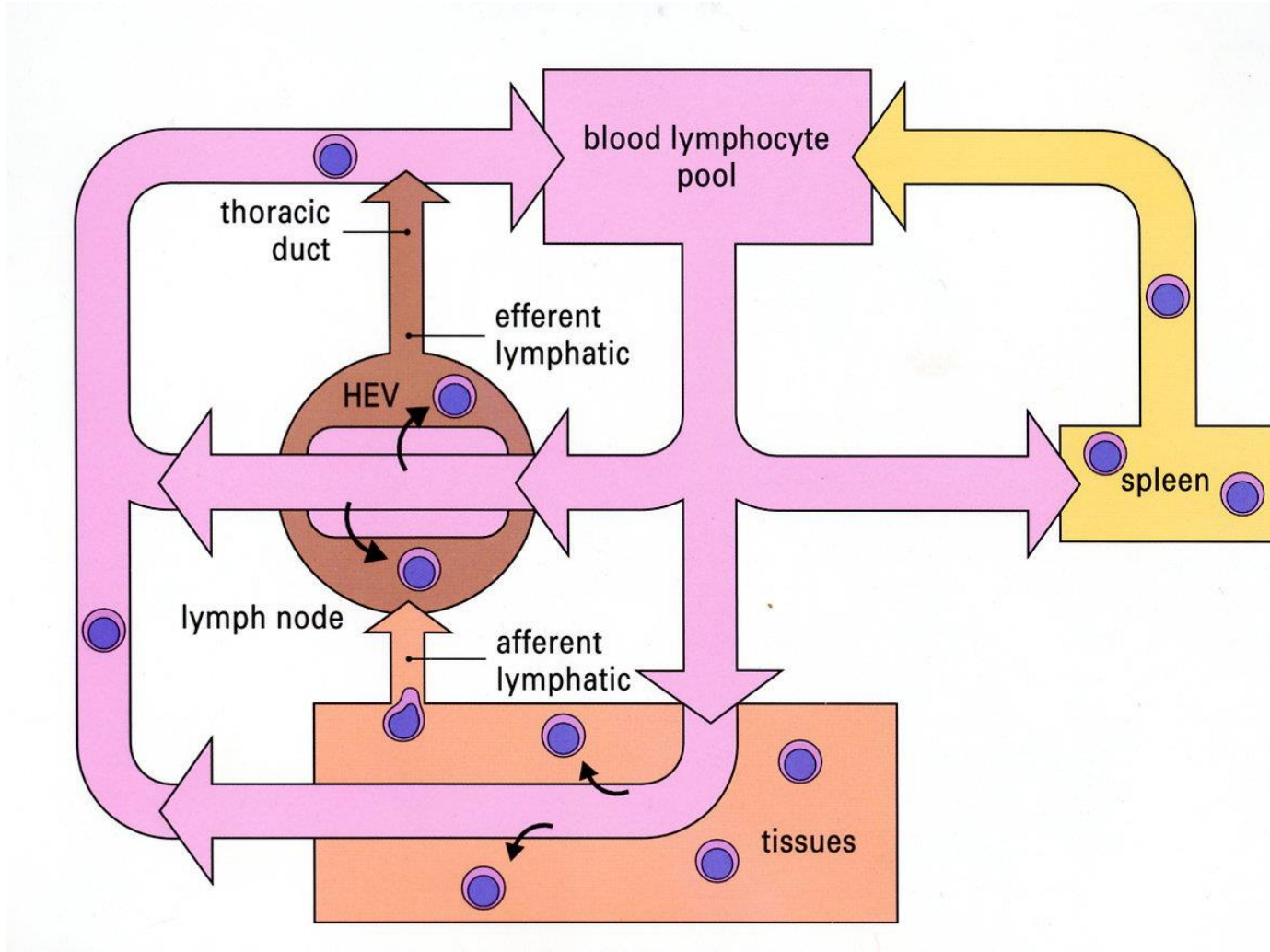
- Specializované venuly, jsou místem kde lymfocyty pronikají z krevního oběhu do stromatu lymfatických uzlin nebo do slizničního imunitního systému.
- Jsou na nich adhezivní molekuly umožňující vazbu zejména „naivních“ (panenských) T- lymfocytů.

Řízená migrace lymfocytů do lymfatické uzliny a do tkání

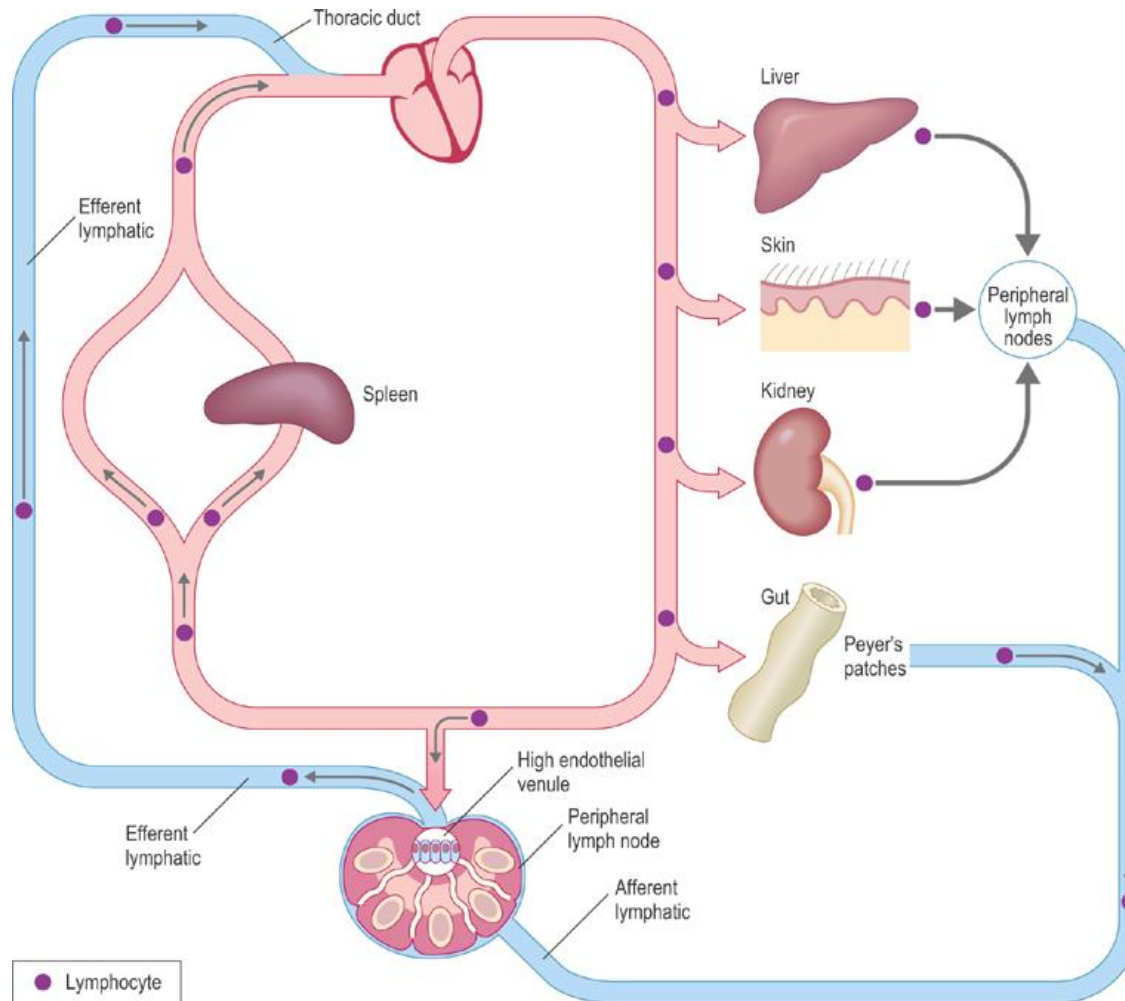

Cirkulace lymfocytů v těle, role High Endotelial Venules

Cirkulace lymfocytů v těle

IMUNOLOGIE

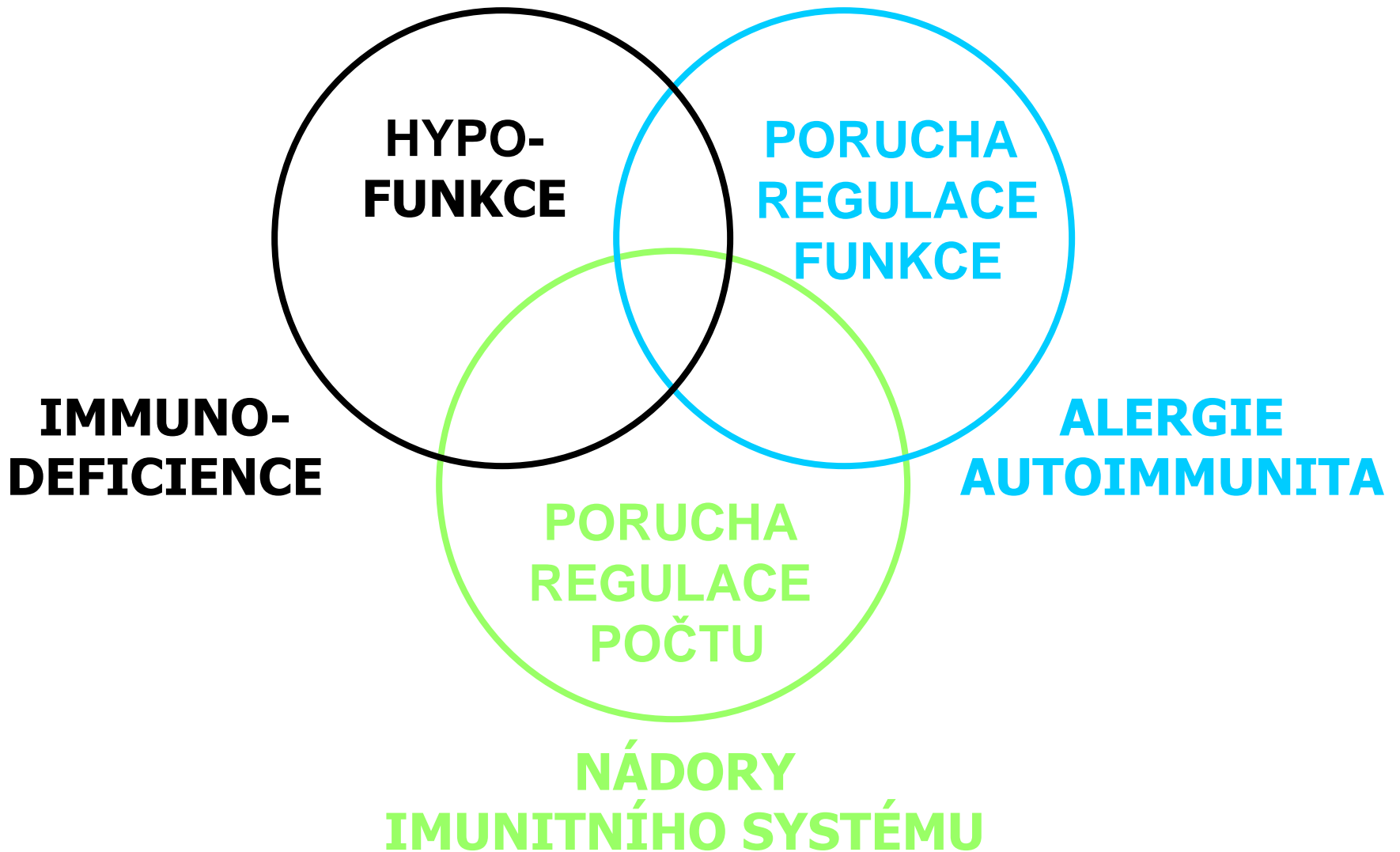
HUMÁNNÍ IMUNOLOGIE

LÉKAŘSKÁ IMUNOLOGIE

KLINICKÁ IMUNOLOGIE

Klinický a laboratorní obor, zabývající se studiem, diagnostikou a léčením pacientů trpících chorobnými procesy způsobenými poruchami imunologických mechanismů a chorobami, u nichž je ovlivňování imunity důležitou součástí léčby a prevence. (Memorandum WHO/IUIS/IAACI 1992)

Poruchy imunitního systému

IMUNODEFICIENCE

PRIMÁRNÍ
(VROZENÉ)

SEKUNDÁRNÍ
(ZÍSKANÉ)

Zvýšená vnímavost k infekčním agens

Náchylnost k maligním procesům

Autoimunitní projevy

Dysregulace imunitního systému

Prevalence autoimunitních chorob

(Mackay IR, BMJ 2000; 321: 93-96)

<i>Choroby štítné žlázy:</i>	> 3% dospělých žen
<i>Revmatoidní artritida:</i>	1% celkové populace, převaha žen
<i>Primární Sjögrenův syndrom:</i>	0,6-3% dospělých žen
<i>Systémový lupus erythematosus:</i>	0,12% celkové populace, převaha žen
<i>Roztroušená skleróza:</i>	0,1% celkové populace, převaha žen
<i>Diabetes I. typu:</i>	0,1% dětí
<i>Primární biliární cirhóza:</i>	0,05-0,1% žen středního a staršího věku
<i>Myasthenia gravis:</i>	0,01% celkové populace, převaha žen

Infekční choroby globální problém lidstva

- Každou hodinu zemře na infekční choroby cca 1500 lidí, z nichž polovina je dětí do 5 let
- Příčina cca 13 milionů úmrtí za rok
- Rizikovou skupinu představuje stárnoucí populace
- Vynořuje se problém nemocných s podlomenou imunitou (imunologicky kompromitovaný ,kriticky nemocný pacient)

Záměrné a cílené ovlivnění imunity

- **IMUNIZACE**
  - aktivní (vakcinace)
  - pasivní („hyperimunní“ antiséra)
- **IMUNOSUBSTITUCE**
  - „normální“ gamaglobulin
- **IMUNOMODULACE**
  - imunoprese
  - imunostimulace
  - plasmaferéza a imunoabsorpce

Přitažlivost a význam imunologie pro lékaře nespočívá pouze v tom, že dokáže odhalit diagnózu a zajistit racionální terapii pacientů, ale také v tom, že je schopna sílit zdravé v jejich zdraví.

(Ctirad John)